

Batthyány Artúrné Apraxin Júlia és a Berzsényi-émlékünnep

Még a tapasztalt kutatót is megérinti az olyan felfedezés, amikor tanúja lehet annak, hogy a sok évtizeddel, akár évszázadokkal előttünk élt, gyakran közismert személyek keresztül-kasul jártak egymás életén, ügyeik a közéletben vagy akár a magánéletben is összekapcsolódtak, pártolták egymást, azonos ügyért küzdöttek vagy éppen az ellentétes oldalon foglaltak helyet. Ilyenkor a szakirodalmi művek és tankönyvek lapjairól lelépő történelmi alakok emberi arca mutatkozik meg, s ezt sokszor a forrásbőségnek, nemritkán a ma már digitálisan is elérhető, nagy mennyiségű levéltári dokumentumnak vagy éppen a sajtóanyagoknak köszönhetjük. Különösen érdekes, ha egy-egy sokakat megmozgató ügy mellé álló, voltaképpen eszmei közös-ségként is értelmezhető csoport tagjairól találunk ilyen típusú adatokat.

✱

Jókai Mór 1875-ben megjelent *Egy ember, aki mindent tud* című regényének második fejezetében bukkan fel a Fantissa álnéven alkotó, francia nyelven író lengyel grófnő, aki férje révén magyar báróné. Ebben az ironikusan ábrázolt figurában már a kortársak ráismertek az irodalmi babérokra törő, pompázatos ruhákban járó, a sajtót jól kezelő, saját imázsát tudatosan alakító, orosz származású Batthyány Artúrné Apraxin Júlia grófnőre, aki 1859–63 között volt a magyar irodalmi és közélet szereplője. Regényeivel, jótékonyági tevékenységével, magyar nyelvi és egyéb tanulmányaival, színházpártolásával, s nem utolsósorban Budai Júlia néven történő színpadra lépésével – érthetően – felhívta magára a figyelmet. Hogy a regényalak és a valós személy közti hasonlóság nem volt véletlen, azt még a grófnő életében egy róla szóló tudósítás a *Pesti Hírlap*ban említi is. (*Pesti Hírlap*, 1891. november 3. 5.)

A háttér

1859 a Habsburg Birodalom számára a változás éve, amely a birodalmi centralizmus elbizonytalanodását jelentette, s egy időre ismét előtérbe kerültek az óvatos reformok s a föderalista elképzelések. A birodalmat elbizonytalanító, még csak közvetetten, politikai hatásaiban elérő krími háború (1853–56), majd a császárságot már közvetlenül is érintő piemonti háború (1859) során az osztrák hadsereg vereségének következménye volt, hogy Magyarországon is fellendült a politikai élet.

Batthyány Artúr gróf és neje, Apraxin Júlia az 1850-es években Bécsben éltek. Feltehetőleg biztonságosabb és egyszerűbb volt a császári udvar közelében élni, s nem egy osztrákellenes országban szembenézni a feleség orosz származása, a férj Schlick-hadtestben katonáskodása, s talán még a rokon mártír miniszterelnök sorsa miatti kontraszt okozta általános ellenszenvvel. Az 1849 óta eltelt egy évtized, az enyhülőben, változóban lévő politikai helyzet, s talán még egyéb okok is hozzájárulhattak, hogy változtattak lakóhelyükön. A feleség a hazaköltözés évében 29, a férj 45

éves. Éppen tíz éve házasok ekkor, 1850 és 1858 között mind az öt gyermekük megszületett már.

1859 az az év, amikor kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy az abszolutista rendszer tarthatatlan, s változtatásokra van szükség. A közhangulat, a szellemi élet egyes eseményei is ezt tükrözik. 1859. október 27-én a pesti Kazinczy-megemlékezést nemzeti tüntetéssé szervezők mögött már nyilvánvalóan egy komolyabb ellenállási mozgalom is állt, amely már az olasz háború időszakában kezdett szerveződni, s amelynek lendületet adott az 1859 májusában megalakult Magyar Nemzeti Igazgatóság s a Kossuth-emigrációval történő kapcsolattartás. (CSORBA, 2000, 164-165.; KATUS, 1979, 639-649.) A nemzeti szellem ébredése nyilvánult meg abban is, hogy 1859 októbere és 1860 januárja között 96 Kazinczy-ünnepet tartottak, megünneplendő a költő születésének századik évfordulóját. (KOVÁCS, 2009, 187.) A nagy nyelvújító, költő, irodalmár – és nem utolsó sorban levéltáros! – ünneplése politikai állásfoglalásnak, a nemzeti önrendelkezés melletti kiállásnak számított, egyúttal kezdete volt azoknak a nemzeti szellemben tartott, a magyar tudomány és kultúra jeleseit ünneplő rendezvényeknek, amelyek sorába beleillik az 1860 júniusában megrendezett Kisfaludy- és Berzsenyi-émlékünnep is. Ezek az ünnepségeken az egyértelmű tartalmat hangsúlyozandó, magyar külsőségek (nemzeti viselet, nemzeti színek használata) is megjelentek.

Ebbe a változó világba érkezett vissza a Batthyány-házaspár, akik az 1859–60-as év fordulóját már Pest-Budán töltötték, a grófnő pedig bekapcsolódott a hazai társasági és kulturális életbe. Ekkor szinte folyamatosan a fővárosban laktak, kivéve azt a rövidebb időszakot, amikor Batthyány Artúr birtokán, Rakicsányban (Battyánfalván) tartózkodtak. (1887. október 19. és 1907. február 14. között a település neve Batthyányfalva, utána Battyányfalva volt. GYALAY, 1989, 360.) Batthyányné gyakran jelent meg különböző társasági eseményeken, így a lapok sokszor adtak hírt róla a társasági rovatban. Ekkoriban kezdett magyarul is tanulni. (*Divatcsarnok*, 1860. február 14. 54.; *Hölgyfutár*, 1860. február 9. 133–134.) Lelkes látogatója volt az úgynevezett magyar báloknak, ahol a jelenlévők valamennyien magyar öltözetet viseltek, magyar táncokat táncoltak. A róla megjelent hírek első csoportja ezeket a társasági eseményeket örökítette meg. A jótékonykodó arisztokrata hölgyről szólt a cikkek második halmaza. A kultúra és a magyar nyelv, a tudomány, az irodalom, a színház, a magyar nemzet ügye volt az a harmadik hírcsoport, amely kapcsán tudósítottak róla már 1860 folyamán.

Fordulatos életútját másutt már ismertettem (KOVÁCS, 2009; KOVÁCS, 2013b.),

*Főúri hölgy
magyar öltözékben*

személye most kizárólag azért érdekes, mert sokrétű tevékenysége, tetteinek nagy sajtóbeli visszhangja és széles ismeretségi köre miatt jól feltérképezhető, és jó alany annak a jelenségnek a bemutatására, hogy az azonos vagy hasonló eszmék és érdeklődés egy csoportba rendezi az embereket, akik valóságos hálózatot alkotnak különböző szintű és erősségű összeköttetések révén. Esetében a kultúra, a művészetek, különösen is a magyar kultúra, főként az irodalom és a színház (színháztudás, darabírás, mecenatúra), a magyar nemzeti függetlenség ügye, mindezekkel összefüggésben a magyar nyelv pártolása jelentették azokat a hívószavakat, amelyek ráhatást gyakoroltak, és ezek mentén kötött ismeretségeket, szerzett (elv)barátokat.

Költők emlékünnepei

1860 júniusában két jelentős ünnepi alkalom valósult meg, voltaképpen egymás folytatásaként, „testvér-ünnepként”; olyan események, amelyek szinte nemzeti ünnepnek, s az ott megjelenés politikai állásfoglalásnak minősült: Kisfaludy Sándor balatonfüredi szobrának és Berzsenyi Dániel niklai síremlékének avatása.

Kisfaludy Sándor 1830-ban kezdeményezte a füredi színház létesítését, s annak igazgatója is volt 1831 és 1844 között. A szoboravatásra éppen harminc évvel később került sor. A programot több napilap és hetilap tudósításának köszönhetően részleteiben is ismerjük, közülük talán legrészletesebb Vahot Imrée, aki a *Napkelet* hasábjain számolt be az eseményekről. (VAHOT, 1860. III.)

A precíz leírás megemlékezett a körülményekről is – országgyűlés- és megyenélküliség –. amelyek között egyre fontosabbá vált a kultúra megtartó ereje: „A nemzet új öntudatra ébredt, s lassanként belátta, s teljesen meggyőződött arról, hogy míg nemzetiségét leghathatósabban fenntartó, műveltségét legszebb színben visszatükröző irodalma, művészete s társasélete van, addig még nincs elveszve, sőt ily hatalmas kincs birtokában s ápolása- s megőrzésében virágzóbb jövőjének biztosítéka rejlik.” (VAHOT, 1860, I., 426.)

A két ünnepség egyik érdekes jellemzője Vahot szerint az volt, hogy erőteljesen tükrözta a rendező két megye karakterét. „Minden magyar megyének csak úgy mint bármily geniális egyéniségnek, megvan a maga eredetisége, fény- vagy árnyoldalként feltűnő különös sajátága, erénye, gyengéje, dicsekvésre méltó büszkesége.

A két szomszédos s atyafiságos megye, Zalának és Somogynak egyik legszentebb sajátja, legnagyobb büszkesége amott Kisfaludi Sándor, – itt Berzsenyi, és az ő örökségül nyert halhatlan műveik, melyek e megyék lakóinak szellemében írvák, s még helyi sajátágaikat, tájszólásukat is híven tükrözik vissza.” (VAHOT, 1860, I., 426.)

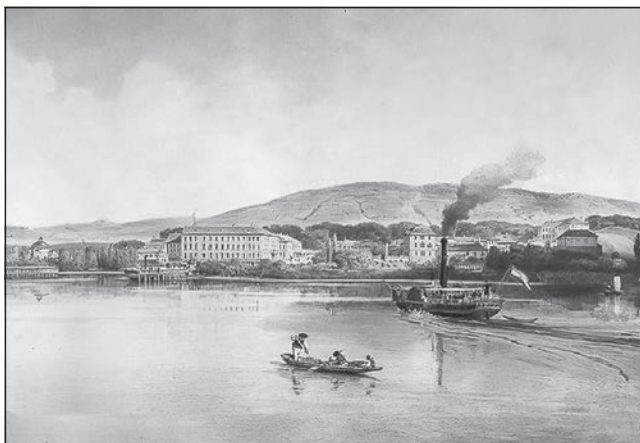
A Magyar Tudományos Akadémia küldöttsége Eötvös József báró, az Akadémia alelnöke vezetésével már június 10-én megérkezett a fürdővárosba, hol a sétátéren ünneplő sokaság fogadta őket fáklyákkal és nemzeti lobogókkal, üdvözlő beszédekkel (Botka Mihály birtokos és Osterhueber József veszprémi kanonok). Eötvös

József megköszönte az ünnepélyes fogadtatást, amely a *Szózattal* zárult, de e nap és az elkövetkezendő napok folyamán elhangzott még a *Himnusz*, a *Rákóczi-induló*, sőt egyéb magyar dalok és nóták is.

A másnapi ünnepi esemény is a tartalomhoz illő külsőségek között valósult meg. Minden épületen nemzeti lobogók lengtek, Kisfaludy szobra nemzeti színű leppellel volt borítva, a részt vevő hölgyek viselete is a nemzeti jelleghez igazodott. A nemes hölgyek esetében ez valószínűleg a díszmagyart jelentette. Sok vendég érkezett Fejér, Veszprém, Tolna, Zala és Somogy vármegyékből. Utóbbiak éppen az ünnepség kezdetére futottak be a Kisfaludy gőzössel: „A nemzeti zászlókkal gazdagon földiszített Kisfaludi-gőzös épen az ünnep kezdetén érkezett meg a somogyiakkal, s a leleplezendő szoborhoz közel álló kikötőben ágyudurrogások közt foglalt helyet.” (VAHOT, 1860, II., 444.) A fél tízkor kezdődő ünnepség szent misével kezdődött, Oszterhueber József beszédét – annak gyengélkedése miatt – Botka Mihály olvasta fel, majd az Akadémia képviselőjeként Eötvös József szól, később egyéb szónoklatok (Schauer Ferenc, Hertelendy Kálmán), szavalatok következtek. Fél háromkor került sor az ünnepi ebédre, amelyre az ünnepség résztvevőit várták. Este a füredi színházban fél 7-kor díszelőadás kezdődött, amelyen Molnár György színtársulata az ünnepeket költő testvérének, Kisfaludy Károlynak *Kemény Simon* című színdarabját adta elő. Az előadás kezdetén elhangzott a jeles alkalomra (Szabó Richárd által) írt prólógus Molnár színigazgató előadásában. A színdarab után a neves hegedűművész, Reményi Ede – aki egyébként a díszebéden éppen Vahot asztaltársa és beszélgetőpartnere volt – közkívánatra „hangversenyt rögtönzött”.

A rendezvény másnapján jórészt azok maradtak Füreden, akik a június 14-i Berzsényi-ünnepre tartottak. Miután az első köztes nap délelőttjén a balatoni gőzhajózás részvényesei közgyűlést tartottak, a társaság másokkal kiegészülve, délután Tihanyba kirándult. Június 13-án reggel a hivatalos küldöttségek búcsúztatása után a résztvevők a Kisfaludy gőzösré szálltak és Balatonboglárra tartottak. Délelőtt 11 körül érkeztek meg, s innen már a Berzsényi-ünnepet rendező somogyi ünnepi bizottmány rendelkezése szerint folytatták útjukat. Nem akármilyen dekoráció fogadta az utazó csoportot Boglárán: „A gőzös elé Jankovich László ment csinos kis hajójával, mely nemzeti szalagokkal, lobogókkal, fehér és piros rózsákból font koszorúkkal, gallyakkal és folyondárokka volt díszítve és feneke egészen elborítva illatos virágokkal és rózsalevelekkel.”

(Nefelets, 1860. június 24. 153.)

Balatoni gőzhajózás

(Jankovich László 1816–1895, 1860-ban és 1865-től somogyi főispán.) A „Berssenyi-hajón” a *Rákóczi-indulót* játszották. A boglári révnél kiszálló utasokat a somogyi küldöttség üdvözölte. Kis János kanonok és Roboz István (1826–1916) író, lapszerkesztő – aki egyébként Noszlopy Gáspár kormánybiztosnak volt a titkára 1848–49-ben, s az 1866-ban induló *Somogy* politikai hetilap alapítója – mondtak szónoklatot. A vendégek jelentős részét kis nemzeti zászlókkal feldíszített kocsikon vitték Nikla környékére, magánházakhoz. A vendéglátók törekedtek a résztvevők színvonalas elhelyezésére.

Vahot azonban – a premontrei tanároknak és a Füreden megismert Pintér András kanonoknak tett ígérete szerint – még a Berssenyi-ünnep előtt a gőzhajóval tovább utazott Keszthelyre. E társasággal tartott Batthyány Artúrné grófnő is, akinek alakját a terjedelmes tudósítás meg is örökítette, amint a Balatonon hajózva feljegyzéseket készít (VAHOT, 1860, II, 444–445.): „A kellem és szellemdús gr. Batthyány Artúrné, szül. Apraxin Júlia orosz hercegnő, kinek német nyelven írt regényét magyarra is lefordíták, s ki nyelvünket tiszta kiejtéssel beszéli, szintén el volt ragadtatva a Balatonvidék bájai által s a hajó fődélzetén igen sok jegyzettel gazdagítá naplóját.” (VAHOT, 1860, II, 446.) Valóban hatással volt rá a Balaton és Tihany, mert *Ilona* című regényébe bele is írta, ha nem is pont ezt a kirándulást, de egy balatoni hajózást. Füredet *Barátság* című novellájában (is) említette. Keszthelyen az arisztokrata utasokat – így Apraxin Júliát is – Széchenyi Béla fogadta, a többieket a premontrei szerzetesek látták vendégül. E csoporttal tartott Reményi Ede és Thaly Kálmán is, akik Vahotkal együtt a város nevezetes történeti emlékeit látogatták meg.

A Berssenyi-emlék avatását a Somssich Pál (1811–1888) vezette emlékbizottmány jól előkészítette. (Somssich sok más, Somogy vármegye és Kaposvár javára szerveződő kezdeményezés elindítója és támogatója is volt, Somogy országgyűlési követe, később Deák-párti országgyűlési képviselő.) Berssenyi síremlékéről Somogy megye egyébként már 1843-ban határozott. (*Nefelejts*, 1860. május 6. 71.) Az ünnep reggelén a díszvendégek kivételével az érdeklődőket fél nyolckor három helyszínrre – *Öreglak*, *Pusztakovácsi*, *Marcali* – várták, innen indultak együtt, nyolckor a rendezők vezetésével Niklára, ahol a vendéglátók – karjukon zöld karszalaggal, kezükben kis nemzeti színű zászlókkal – fogadták a vendégeket, akik között sokféle társadalmi helyzetű személy előfordult. (*Nefelejts*, 1860. június 3. 119.) Az akadémiai küldöttséget Somssich Pál várta, és elvezette őket a Berssenyi család kúriájához, megmutatva a kertet, különösen a méhest, ahol a nyugalmas környezetben Berssenyi írta egykor költeményeit.

Az emlékmű-avatásra tartó ünnepi menet élén Eötvös József báró vezetésével az akadémiai küldöttség (Csengery Antal, Kemény Zsigmond, Toldy Ferenc, Török János) haladt. Őket a különböző egyházak képviselői, majd a megyék küldöttségei követték. Horvátországból Draskovits István gróf vezetésével jöttek vendégek, Berssenyi egykori iskoláját, a Soproni Evangélikus Lyceumot Domanovszky Endre és Pálffy József tanárok képviselték nyolc tanulóval, valamint sok művész is jelen volt. A temetői megemlékezésen – az előre kihirdetettek szerint – csak egyházi szónokla-

tok hangozhattak el. A bevezető rövid ima után a helybeli lelkész, Szalay Sándor nyitotta meg az ünnepélyt. Székács József, a pesti magyar evangélikus egyházközség lelkésze – aki az ünnepség után alig egy hónappal július 17-én Bányakerületi püspök lett – volt az evangélikus Berzsényi emlékünnepeének fő szónoka. Az ő személye, ki a protestáns pápens ellen volt, sőt tiltakozásul még egyházkerületi jegyzői tisztéről is lemondott, eleve jelezte a hangvételt egyházi részről is, de az ünnepség előző szakaszában szerepet vállalók és megszólalók miatt már eleve nem férhetett kétség – mindenféle külsőség nélkül is – a megemlékezés szellemi tartalmát, a politikai állásfoglalás jellegét illetően. Nem meglepő hát, hogy Székács beszéde – amely nem csupán az alkalomhoz, Berzsényi személyéhez, de a közhangulathoz is illő volt – nagy hatást gyakorolt a hallgatóságra. A tudósítás túlzó és a mai olvasó számára talán kissé dagályos sorai ellenére is könnyen el lehet képzelni beszédének fogadtatását: „A lelkesedés, melyet e szónoklat szült, leírhatatlan, öregeket kelle arra figyelmeztetni, miként nem szokás egyházi beszédet, »éljen«-kiáltásokkal félbeszakítani; nem volt szem, mely ne könnyezett volna, és az egész vidék fölött elterülő mély csendet ezerek lassú zokogása szakította meg, s midőn Székács kezeit az ég felé emelve imát mondott a hazáért, örege és ifja térdre borult, és könyvelt szemekkel monda utána a magasztos imát. E jelenet örökre feledhetetlen marad mindazok előtt, kik tanúi voltak.” (Nefejejts, 1860. június 24. 154.)

Az ünnepség után Berzsényi egykori lakóházához vonultak a meghívottak, hol az akkori tulajdonos, a költő fia, Berzsényi László (1809–1884) fogadta az érkezőket. A ház udvarán zöld gallyakkal díszített sátrak alatt, hosszú asztaloknál került sor az ünnepi ebédre, amelyre a meghívottak, küldöttségek mind hivatalosak voltak. (Az érdeklődő magánszemélyeknek Kaposváron, Nagybjomban és Marcaliban a Babócsay testvéreknél biztosítottak ebédet, befizetés ellenében.) A díszebéd hangulatát – amelynek végén Reményi Ede rögtönzött hangversenyét élvezhették a jelenlévők –, az egymásra következő köszöntéseket könnyen elképzelhetjük a tudósítás alapján: „Hazafias és elmés felköszöntések természetesen nem hiányoztak, melyeket az országszerte tisztelt lelkes hazafi Somsich Pál nyitott meg, kitűnő ékesszólásával fejezván ki köszönetét mindazoknak, kik a szobor létesíthetésére segédkezet nyújtanak, valamint a vendégkoszorúnak, mely a haza nevében jelent meg, megkoszorúzni az ünnepélyt. Utána Kiss esperes emelt poharat a magyar akadémiaért, melyre

A Berzsényi-emlékmű
Niklán

b. Eötvös József felelt. A horvát küldötteket Tallián Ede köszönte fel, mit gr. Draskovich István viszonzott. B. Kemény Zsigmond Somsich Miklósért emelt poharat és kortásaiért, kik vele együtt több országgyűlésen és annyi dicsőséggel küzdöttek az alkotmány és haladás ügye mellett. Az említetteken kívül még Roboz J. az ősz Paizs és számosan mondtak szép és elmés toasztokat...” (*Nefelejts*, 1860. június 24. 154.)

Kapcsolatok

A kettős emlékűnnep résztvevői között jelen volt a már említett Széchenyi Béla, Thaly Kálmán, Eötvös József mellett Podmaniczky Frigyes, s az ünnepségen a Füreden szereplő színtársulatot Molnár György (a Budai Népszínház későbbi igazgatója) vezette. (MOLNÁR, 1881, 284.) Közülük többük neve felbukkan Apraxin Júlia életpályája során. Podmaniczky Frigyesé például, akit még bécsi otthonukban is vendégül látott a Batthyány-házaspár, annak külhoni utazásakor. (PODMANICZKY, 1888, 60.) Vagy Toldy Ferencé, akitől a grófnő magyarul tanult. Az ünnepség után Toldynak írt levelében említi Balatonfüredet és Eötvös József személyét. (MTA KK MIL 4-r. 61. sz. b. köt. *Batthyány Júlia Toldy Ferenchez*. Rakicsán, 1860. június 16.) Toldy mint tanára, Eötvös József pedig mint író hatással volt rá; mindkettejükre tisztelettel tekintett. Későbbi regényeiben szerepelnek is részben Eötvössel rokonítható képzett, tudós, jó hazafiként, s mentorként, atyai pártfogóként megjelenített férfi szereplők. Felbukkan életében Reményi Ede is, aki mint művész volt vendége 1860-ban megnyitott szalonjának. (OSZK K Fol. Hung. 2157. No. 24. *Rozsnyai Kálmán tanulmányai*. 2.) Széchenyi Béla azon túl, hogy arisztokratákként ismerték egymást, Apraxin Júlia közvetlenebb ismeretségi köréhez tartozott. Kulturális szalonjának vendége volt, ahogy azt az első magyar szerkesztőnő, a *Családi Kör* alapítója, Kánya Emília emlékiratában feljegyezte. (KÁNYA, 1998, 185.) Sőt Széchenyi Béla még műkedvelő színésztársa is volt a később már komolyabb színészi babérokra törő Júliának, amikor 1860 márciusában más arisztokratákkal együtt egy estélyen jótékony célra felléptek. (*Nefelejts*, 1860. március 18. 611.; *Divatcsarnok*, 1860. március 13. 87.) Más jótékony célú előadáson Toldy Istvánnal is szerepeltek együtt. (*Divatcsarnok*, 1862. augusztus 12. 512.) Az evangélikus Kánya Emília pedig – aki szerkesztőként és íróként is ismerőse volt a grófnőnek – Székács József gyülekezetéhez tartozott. A haladó szellemű lelkész támogatta őt a korban még nem gyakori, de férje életmódja miatt indokolt válása idején, majd kenyérkereső pályára lépésében egyaránt. A nők aktívabb társadalmi működését támogató és több, országosan is ismert írónőt adó evangélikus értelmiségi közeg ösztönzőleg és támogatólag hatott Emília munkásságára, ő pedig lapjában tudatosan segítette a női szerzők ismertté tételét, szerepeltetését, így Apraxin Júlia Toldy István által pártfogolt írói próbálkozását is. (BOZSOKI, 2018, 580–602.; KÁNYA, 1998, 184–185.) A Kisfaludy Sándor által kezdeményezett füredi színház különböző időszakban ott játszó színészei közül is sokakkal – Egressy Gábor, Prielle Kornélia, Bulyovszkyné Szilágyi Lilla, Blaha Lujza – kapcsolatban állt

a grófnő. Egressy Gábor dolgozta át például *A honfoglalók* című drámáját, sőt fel is lépett benne. Az iménti példák – jóllehet mindez messze van egy teljes kapcsolati háló feltárásától – már mutatják, hogy milyen közegben mozgott, kikkel érintkezett, esetleg vett részt közösen hazafias és kulturális rendezvényeken.

A tudósítások ugyan csak egy helyen említik személyét, a Niklára menő vendégek azon csoportjában, akik a Berzsényi-ünnep előtt még Keszthelyre látogattak, de valószínűsíthető, hogy ő is résztvevője volt a niklai ünnepségnek. A Keszthelyre kirándulók közül Vahottal együtt többen dokumentálhatóan jelen voltak Niklán, így feltehető, hogy ő is visszatért velük együtt. Jelenléte az alapján is valószínűsíthető, hogy ismeretségi körébe sok olyan személy tartozott, aki a korszak haladó, nemzeti ügyet pártoló irányzatához tartozott, s Júlia velük egyetértve többnyire mindig jelen volt az általuk is pártolt események rendezvényein, s a Berzsényi-ünnep ilyen volt.

Utóregzések

A nemcsak Somogyban emlékezetes esemény sokakat megmozgatott, sőt más megyékre, városokra is hatással volt. A székesfehérváriak például a Berzsényi-ünnepről hazafelé tartó, s a városon átutazó akadémiái küldöttséget vendégül látták. Az Ullmann vendéglőben rendeztek számukra 60 fős bankettet. E körben Zichy Jenő gróf javaslatára határozták el, hogy a somogyiak példáját követve, a Fejér megyei Kápolnásnyéken született, középiskoláit Székesfehérváron végző Vörösmarty Mihálynak szobrot állítanak. E célra bizottmány is alakult rögtön. (*Nefelejts*, 1860. június 24. 155.) Zichy Jenő hatékony menedzselése mellett 1866. május 6-án fel is avatták az ország első Vörösmarty-szobrát Székesfehérváron.

Ugyancsak alig egy évvel a Kisfaludy-szobor avatása után, 1861. szeptember 14-én megnyílt a Budai Népszínház. A homlokzatán olvasható szöveg – „Hazafiság a nemzetiségnek” – felidézte az 1830-ban megnyílt balatonfüredi színház emlékét is, amelynek homlokzatára Kisfaludy Sándor, a költő, mecénás, színházvezető vésette e szavakat. A színház magyar nyelvű színházként erősíteni szándékozott a magyar nemzeti színjátszás ügyét. A mecénás Apraxin Júlia, az alapító-színigazgató Molnár György volt.

Vörösmarty szobor, Székesfehérvár

Levéltári és kéziratári források

MTA KK MIL = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár. Magyar Irodalmi Levelezés
MTA KK MIL 4-r. 61. sz. b. köt. *Batthyány Júlia levele Toldy Ferenchez*. Rakicsán, 1860. június 16.

OSZK K = Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár

OSZK K Fol. Hung. 2157. No. 24. *Rozsnyai Kálmán tanulmányai írókról és művészekről*

Szakirodalom

BOZSOKI Petra (2018), *Kánya Emília diszkurzív közege. A Családi Kör női szereprepertoárja és politikai nyelve, Irodalomtörténeti Közlemények*, 122, 580–602.

CSORBA László (2000), *A tizenkilencedik század története.*, Budapest

KÁNYA Emília (1998), *Réges-régi időről. Egy 19. századi írónő emlékiratai*. Szöveggondozás: FÁBRI Anna – KISS Bori. Budapest

KATUS László szerk. (1979), *Magyarország története 1848–1890. I–II.*, Budapest

KOVÁCS Eleonóra (2013a), „*én tehát mindezekkel szemben levonom a konzekvenciákat*” – *Zichy Jenő mint politikus*, in: *A „Zichy-expedíció”*. Szerk. BÁNYAI Balázs–KOVÁCS Eleonóra, Székesfehérvár, 105–131.

KOVÁCS Eleonóra (2013b), „*Hiába beszélnek*”: gróf Batthyány Artúrné Apraxin Júlia kísérlete a művészi-értelmiségi pályán, *Turul.* 3. 89–99.

KOVÁCS Eleonóra (2009), *Batthyányné (Budai) Apraxin Júlia*, in: *Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve 19. Sátoraljújhely*, 463–476.

KOVÁTS Dániel (2009), „*Fény s nagyvilág énnékem Széphalom*” *A Kazinczy Ferenc emlékhely története és hatása*, Sátoraljújhely

MOLNÁR György (1881), *Világostól Világosig. Emlékeimből. II.* Arad

PODMANICZKY Frigyes báró (1888), *Naplótöredékek 1850–1875. III.* Budapest

VAHOT Imre (1860), *Zarándoklás Kisfaludy Sándor és Berzsényi Dániel emlékeihez I–II. Napkelet*, 1860. július 1. 426–428.; július 8. 443–446.

Kaposvár, Zárda utca 23.